

УДК 347.195

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10.42>

Чертов І.І.

*доцент, заслужений тренер України з дзюдо,
почесний працівник фізичної культури і спорту України
Національний університет «Одеська юридична академія»*

СПОРТИВНІ ЄДИНОБОРСТВА ЯК ПІДГАЛУЗЬ СПОРТИВНОГО ПРАВА: СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА НАДНАЦІОНАЛЬНОГО РІВНІВ (НА ПРИКЛАДІ ДЗЮДО)¹

Постановка проблеми. Відносини у сфері фізичної культури і спорту є багатограними та вимагають спеціального правового регулювання. Специфічність відносин у сфері фізичної культури і спорту, серед яких виділяють спортивні та пов'язані з ними відносини, відносини у сфері фізичної культури, вимагає врахування об'єктивних і суб'єктивних особливостей, що притаманні саме для цих суспільних відносин. Дійсно, існування відносин у сфері фізичної культури і спорту визнаються чинним законодавством України, яке прийнято називати спортивним, що у взаємній єдності з корпоративними (локальними) актами суб'єктів сфери фізичної культури і спорту забезпечують регулювання таких відносин. Підкреслимо, що стрімкість розвитку вказаних відносин призводить до їх відокремлення у галузі права, якою є спортивне право України. Однак ситуація у світі та динаміка суспільних відносин у сфері спорту сприяє тому, що відстежується тенденція до виділення нової поки що підгалузі права у спортивному праві – спортивних єдиноборств, виділяючи з них дзюдо, якому автор присвятив багато років практичної роботи. Тож актуальною є розробка наукового підґрунтя для становлення спортивних єдиноборств як підгалузі спортивного права України з перспективою відокремлення у самостійну галузь спортивного права, де провідне місце має займати дзюдо.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Автор відзначає роботи М.Д. Василенка, який систематизував нароби різних авторів зі спортивного права, встановив його ознаки та показники формування, визначив систему спортивного права, а також окреслив спортивне право як самостійну комплексну галузь юридичної науки [1–4]. З ним автор досконало обговорював роботи зі спортивного права, що передувало ідеї написання цієї статті. Також слід відзначити те, що питання галузей і підгалузей права досліджувалися у роботах різних авторів: С.С. Алексеева, М.И. Байтіна, О.В. Безуха, П.П. Богущького, В.В. Джуня, О.А. Кірімової, Н.М. Крестовської, А.Р. Крусян, Г.П. Курдюк, О.Е. Лейста, Л.А. Луць, М.Н. Марченка, Ю.М. Оборотова, В.М. Протасова, О.Ф. Скакун, Є.О. Харитонова, О.О. Шаповалова та ін. Різноманітним аспектам дзюдо, серед яких теоретичні основи, методичні програми, практичне застосування, присвячено багато публікацій (О. Васільєва, А.В. Еганов, Ф.І. Загура, З.Г. Кахабрішвілі, С. Кухтій, Ю.А. Шулика, А.П. Шумілін). Однак питання щодо виділення спортивних єдиноборств як окремої підгалузі в спортивному праві України з перспективою на виділення в окрему галузь права потребує пізнання з огляду на стрімкість її розвитку у світі та становлення в Україні.

Формулювання завдання дослідження. Метою цього дослідження є встановлення доцільності та доведення необхідності у виділенні у спортивному праві окремої підгалузі –

¹ Автор висловлює свою вдячність доктору юридичних наук, професору М.Д. Василенку

права зі спортивних єдиноборств, виділяючи з них дзюдо як найбільш рейтинговий олімпійський вид спорту, який автор знає не по чутках, а також проведено в роботі розмежування рівнів правового регулювання у дзюдо.

Виклад основного матеріалу. Розвиток та ускладнення національної системи права сприяє появі й поступовому утворенню у межах галузей національного права такого структурного елемента, як підгалузі права. Виключенням із цього правила не стала і галузь спортивного права України. Нагадаємо, що «спортивне право становить самостійну галузь права, яка регулюється відповідними джерелами права зі своїми особливостями, виокремлюючи свою методологію при його дослідженні та в навчальній дисципліні, а саме спортивне право, у свою чергу, можна поділити на загальну й особливу частину з відповідними навчальними програмами, виділяючи підгалузі професійного спортивного права (футбольне право, тенісне право, баскетбольне право тощо)» [2, с. 72]. Виходячи із системного підходу, спортивне право є системою, яку можна поділяти на достатню кількість підсистем, котрим притаманні свої механізми функціонування [4, с. 47]. Тож, як вже було зазначено вище, підгалуззями спортивного права у вітчизняній юридичній науці прийнято вважати футбольне право, баскетбольне право, тенісне право і нині йдеться про доповнення цього переліку шляхом виділення новітньою підгалуззя – дзюдо.

Достеменно відомо, що у межах певних галузей права утворюються підгалузі. Підгалузь права є складовим елементом системи права і сукупністю правових інститутів, які регулюють взаємопов'язані однорідні відносини у межах однієї галузі. У загально-теоретичному аспекті поняття «підгалузь права» означає «сукупність подібних і змістовно пов'язаних між собою інститутів права у межах однієї галузі права» [5, с. 150]. Так, на думку М.М. Марченка, підгалузь права – це «крупний правовий інститут, який прагне до виділення в самостійну галузь права»

[6, с. 312]. Схожої думки дотримується також П.П. Богуцький, стверджуючи, що підгалузь права – це «цілісність правових норм, які регулюють визначену сферу суспільних відносин, зберігаючи характеристики галузі права, і мають визначені властивості, які, за наявності відповідних умов, можуть призвести до утворення нової галузі права» [7, с. 235]. О.В. Петришин стверджує, що підгалузь права – це «певна сукупність (об'єднання) правових інститутів, яка об'єктивно складається в межах однієї галузі права. Як цілісне утворення підгалузь права регулює специфічне коло відносин у межах сфери правового регулювання відповідної галузі права, яка характеризується правовою уособленістю» [8, с. 259]. Таке саме ставлення до підгалузі права пропонує «Юридична енциклопедія»: підгалузь права – це «об'єднання кількох інститутів права в межах відповідної галузі» [9, с. 670]. С.С. Алексєєв під підгалуззю права розумів «таке об'єднання інститутів, для якого характерним є високий ступінь спеціалізації, диференціації й інтеграції правових спільностей, що входять до його складу. Наявність законодавчо виділених загальних положень не завжди може слугувати визначальним моментом існування підгалузі права. Підгалузі, які не характеризуються законодавчо виділеними загальними положеннями, у дійсності їх мають: або у вигляді ще не остаточно сформованого інституту, або у вигляді асоціації загальних норм» [10, с. 154–156].

Більш розгорнутий підхід до розуміння підгалузі права пропонував В.С. Нерсєсянц. На його думку, «утворюючись спочатку на основі одного або кількох правових інститутів, підгалузь права за наявності деяких умов (об'єктивні потреби у правовому врегулюванні відповідних нових сфер суспільних відносин, суттєве оновлення основ і принципів самої правової регуляції тощо) поступово розвивається у напрямі до виокремлення у самостійну галузь права» [11, с. 432–433].

Спортивні єдиноборства автор вважає доречним розглядати на прикладі такого виду

спорту як дзюдо. Нині дзюдо є одним із найпопулярніших видів боротьби в світі. Так, у Японії дзюдо займається близько 8 млн чоловік, а загалом у світі – близько 20 млн. Дзюдо цінують дорослі люди за можливість підтримувати фізичне здоров'я і бадьорість духу. Дітей відправляють вчитися дзюдо, щоб виховати силу духу, прагнення до перемоги, повагу і справедливість. До того ж, батьки не бояться за дітей, тому що ця боротьба абсолютно безпечна.

Варто відзначити, що дзюдо, як і будь-який вид спорту, має ряд цікавих особливостей. Дзюдо – це не просто боротьба, це філософія, згідно з якою боєць повинен бути наполегливим, мужнім, скромним, поважати інших людей. У дзюдо цінуються найкращі якості людини: ввічливість, сміливість, щирість, рішучість, спостережливість і почуття міри. Розглянемо інші особливості дзюдо, щоб краще зрозуміти сенс і принципи цієї боротьби.

По-перше, займатися дзюдо можна з будь-яким рівнем фізичної підготовки і в будь-якому віці. Більш того, навіть люди з обмеженою руховою активністю, можуть займатися японською боротьбою дзюдо.

По-друге, на відміну від більшості інших видів спорту, дзюдо абсолютно безпечно. У ньому не використовуються больові та інші прийоми, які можуть завдати шкоди здоров'ю людини. Крім того, перед тим як вивчати захоплення і кидки, всі учні проходять систему захисту і страхівки.

Третя особливість дзюдо полягає в тому, що цей вид боротьби розвиває фізичні здібності та самодисципліну. Одна з цілей дзюдо – розвинути в людині гнучкість, спритність, координацію, концентрацію. Завдання боротьби полягає не в тому, щоб перемогти противника фізичною силою, а в тому, щоб позбавити противника точки опори, рівноваги і швидко зреагувати, взяти перевагу, використовувати силу супротивника в своїх цілях. Один із принципів дзюдо – м'якість. Потрібно поступитися суперникові та його силі, а потім використовувати його переваги у власних інтересах.

Вважаємо, що саме дзюдо є панівним рейтинговим олімпійським видом спорту серед інших видів спортивних єдиноборств через те, що техніка дзюдо входить як базова до усіх єдиноборств. У зв'язку з цим ідеться про виокремлення дзюдо від права спортивних єдиноборств. Таким чином, дзюдо володіє усіма ознаками наднаціональності. Дзюдо, швидше за інші види спорту, має характеристики, щоб вважатися підгалуззю спортивного права. Йому властиві такі ознаки:

1) значний масив нормативно-правового матеріалу, який характеризується своєю самостійністю, структурованістю й унікальністю;

Для дзюдо, як і для будь-якого іншого виду спорту, важливим є нормативно-правове регулювання. На національному рівні законодавство складається із законів і підзаконних нормативно-правових актів загального для всіх видів спорту характеру.

Сьогодні в Україні структура системи правової регламентації у сфері фізичної культури і спорту включає:

– документи міжнародного публічного права, зокрема міжнародні конвенції, загальновізанані принципи та норми міжнародного права, документи міжнародних, міждержавних організацій. Спеціальні норми міжнародного спортивного права також містяться в договорах, присвячених безпосередньо міжнародній спортивній діяльності. Зокрема, двосторонні договори: Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Федеральним Департаментом оборони, захисту населення та спорту Швейцарської Конфедерації та ін. Багатосторонні договори (конвенції): Угода про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, Міжнародна конвенція проти апартеїду в спорті, Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, зокрема футбольних матчів, та ін.;

– національні (внутрішні) нормативно-правові акти нашої держави. Джерелами спортивного права в Україні є Конституція України, Закони України «Про фізичну культуру і спорт», «Про антидопінговий контроль у спорті», «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» та ін. Норми спортивного права також закріплюють ряд підзаконних нормативно-правових актів, міжнародно-правових актів, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України тощо;

– нормативно-правові акти міжнародних (глобальних і регіональних) неурядових (громадських) організацій у сфері спорту, їх угоди з міждержавними організаціями, державами і між собою, політичні та рекомендаційні документи глобальних або регіональних міжнародних конференцій зі спорту;

– комплекс документів і корпоративних норм громадських та інших організацій сфери фізичної культури і спорту та їх об'єднань, зокрема, регламенти, кодекси, правила, статuti;

– норми моралі (наприклад, Кодекс честі олімпійця та ін.) [12, с. 38].

Спеціальні норми містяться в правилах, положеннях тощо, які приймаються міжнародними неурядовими організаціями: Міжнародною федерацією дзюдо, Європейським об'єднанням дзюдо. Також є Федерація дзюдо України. Такі правила є обов'язковими. Це і є однією з основних особливостей нормативно-правового регулювання у спортивній сфері.

2) наявність специфічних принципів дзюдо, до числа яких належать:

а) уважно спостерігай за собою й обставинами власного життя, уважно спостерігай за іншими людьми, уважно спостерігай за всім оточуючим;

б) володій ініціативою в будь-якому починанні;

в) осмислюй дії повністю, дій рішуче;

г) знай, коли слід зупинитися;

д) дотримуйся середнього між радістю і смутком, виснаженням і лінню, безрозсудною хоробрістю і боягузством [13, с. 48].

Обговорюючи дзюдо відзначимо, що для дзюдо також притаманні принципи європейського спортивного права: демократизм, законність, чесність гри і змагань, відкритість, захищеність із боку європейських організацій, співпраця всіх учасників спортивної діяльності.

Натомість основними принципами дзюдо є: мінімум енергії, максимум ефективності, взаємне забезпечення благополуччя. Їх можна використовувати не тільки в бою, а й у житті, завдяки чому дзюдо цінується не тільки у професійних спортсменів, а й у звичайних людей. До того ж, тренування допомагають підняти настрій, підтримувати себе у формі. Звичайно, потрібно прикладати зусилля і розуміти, що дзюдо – це досить складна, але дуже захоплююча боротьба і наука.

3) існування матеріальної та процесуальної складових частин частин дзюдо, які тісно пов'язані між собою у межах одного нормативно-правового матеріалу;

4) застосування цілої низки методів правового регулювання з метою упорядкування однорідних відносин, які мають різновидовий склад і пов'язані з підготовкою та проведенням дзюдо;

5) тяжіння масиву нормативно-правового матеріалу до кодифікації.

До основних інститутів дзюдо, які утворюють його як підгалузь спортивного права, належать: Міжнародна федерація дзюдо, Європейське об'єднання дзюдо та Федерація дзюдо України.

Спорідненість і взаємопов'язаність інститутів дзюдо, його правових норм виявляється у наявності спільних для них загальних і спеціальних принципів дзюдо, які забезпечують їх внутрішню єдність і структурну упорядкованість. У зв'язку з цим дзюдо є не просто сукупністю правових норм та інших структурних елементів, а їхнім внутрішньо узгодженим сполученням і гармонійним поєднанням, внаслідок чого вони виступають як єдине ціле. З огляду на це без перебільшення можна говорити про таку категорію, як «система дзюдо»,

під якою варто розуміти внутрішню структуру дзюдо, яка ґрунтується на узгодженості, згуртованості та єдності його складових елементів – інститутів дзюдо, принципів і норм.

Наприкінці відмітимо, що підгалузь права як складовий елемент притаманна не всім галузям права і часто набуває характеру самостійної галузі права [14, с. 388].

Висновки. Отже, розглянувши систему ознак, необхідних для становлення підгалузі,

можемо стверджувати, що виявлене може слугувати підставою для відокремлення спортивних єдиноборств взагалі, а дзюдо зокрема у спортивному праві. Розглядаючи спортивні єдиноборства всебічно, можна прогнозувати, що сучасна підгалузь спортивного права України – спортивні єдиноборства – надалі можуть стати самостійною галуззю права, враховуючи їх національний і наднаціональний рівні.

Анотація

Стаття присвячена дзюдо як найбільш рейтинговому олімпійському виду спорту і новій підгалузі права спортивних єдиноборств. Приділено увагу поняттю «спортивне право» та «підгалузь права». Відзначено, що розвиток та ускладнення національної системи права сприяє появі та поступовому утвердженню у межах галузей національного права такого структурного елемента, як підгалузі права, що й сталося з галуззю спортивного права України. Встановлено, що сучасний стан права спортивних єдиноборств передбачає відокремлення у підгалузь спортивного права України. Спортивні єдиноборства розглянуті на прикладі такого виду спорту, як дзюдо. Класифіковано рівні правового регулювання дзюдо шляхом розмежування національного й наднаціонального з виокремленням специфіки, передбаченої суспільними відносинами з організації та проведення дзюдо. Доведено, що дзюдо є найвпливовішим видом серед усіх спортивних єдиноборств через те, що техніка дзюдо входить як базова до усіх єдиноборств а також через те, що володіє усіма ознаками наднаціональності. Досліджено особливості, ознаки, принципи та інститути дзюдо. Введено категорію «система дзюдо» під якою варто розуміти внутрішню структуру дзюдо, яка ґрунтується на узгодженості, згуртованості та єдності його складових елементів – інститутів дзюдо, принципів та норм через те, що дзюдо є не просто сукупністю правових норм та інших структурних елементів. Розглянувши систему ознак необхідних для становлення підгалузі стверджується, що виявлене може слугувати підставою для відокремлення спортивних єдиноборств взагалі, а дзюдо зокрема – у спортивному праві. Наголошено на тому, що, розглядаючи спортивні єдиноборства всебічно, можна прогнозувати, що сучасна підгалузь спортивного права України – спортивні єдиноборства – надалі можуть стати самостійною галуззю права, враховуючи їх національний і наднаціональний рівні.

Ключові слова: спортивне право, дзюдо, галузь права, підгалузь права, правове регулювання, рівні правового регулювання, національний рівень, наднаціональний рівень, спортивні єдиноборства.

Chertov I.I. Combat sport as a sub-branch of sports law: the correlation of national and supranational levels (on the example of judo)

Summary

The article is devoted to judo as the most rated Olympic sport and a new sub-branch of combat sport law. Attention is paid to the concept of “sports law” and “sub-branch of law”. It is noted that the development and complexity of the national system of law contributes to the emergence and gradual approval within the branches of national law of such a structural element as a sub-branch of law, which happened with the branch of sports law of Ukraine. It is established that the current state of the law of martial arts involves separation into the branch of sports law of Ukraine. Combat sport is

considered on the example of such a sport as judo. The levels of legal regulation of judo are classified by differentiating national and supranational with the allocation of specifics provided by public relations on the organization and conduct of judo. It is proved that judo is the most influential view among all of combat sports in that the technique of judo is as basic to all martial arts and for what has all the characteristics of supranationality. Features, signs, principles and institutions of judo are studied. Introduced the category “judo system”, which should be understood as the internal structure of judo, which is based on the consistency, cohesion and unity of its constituent elements – the institutions of judo, principles and norms through the fact that judo is not just a set of legal norms and other structural elements. Having considered the system of signs necessary for the formation of a sub-sector, we can say that the found can serve as a basis for the separation of combat sport in general, and judo in particular, in sports law. It is noted that considering sports combat comprehensively, it is possible to predict that the modern branch of sports law of Ukraine – combat sports – in the future may become an independent branch of law, taking into account their national and supranational levels.

Key words: sports law, judo, branch of law, sub-branch of law, legal regulation, levels of legal regulation, national level, supranational level, sport single combat.

Список використаних джерел:

1. Василенко М. Становлення спортивного права в Україні як галузі юридичної науки в контексті розвитку міжнародного спортивного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 78. С. 34–40.
2. Василенко М. Спортивне право: показники його формування (методологічний та учбовий аспекти). *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 65–72.
3. Василенко М. Розвиток спортивного права як необхідна умова формування європейських стандартів спортивного виховання (освіти): загальнонаукові аспекти. *Наукові праці Національного університету «ОЮА»*. 2017. Т. 20. С. 29–38.
4. Vasylenko M. Sport law as a systematic phenomenon in legal science. *Юридичний вісник*. 2018. № 1 С. 46–53.
5. Минбалеев А.В. Подотрасль права как элемент системы права (на примере права массовых коммуникаций). *Вестник ЮУрГУ. Серия: Право*. 2013. № 4. С. 28–32.
6. Марченко М.Н. Теория государства и права : учебник. Москва : Проспект, 2004. 640 с.
7. Богущкий П. Військове право як система. *Право України*. 2010. № 11. С. 234–239.
8. Загальна теорія держави і права : підручник / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. ; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
9. Юридична енциклопедія : в 6т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Т. 5. Київ : Укр. енцикл., 1998. 736 с.
10. Алексеев С.С. Структура советского права. Москва : Юрид. лит., 1975. 264 с.
11. Нерсесянц, В.С. Общая теория права и государства. Москва : Инфра-М, 1999. 552 с.
12. Саннікова М. Актуальні проблеми правового регулювання та законодавства у сфері фізичної культури і спорту в Україні. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2019. № 3 (71). С. 37–42. doi:10.15391/snsv.2019-3.006.
13. Васильєва О.С., Саєнко В.Г. Формування дзюдо як виду східних єдиноборств та його спортивна роль у сучасному суспільстві. *Олимпизм и молодая спортивная наука Украины* : Матер. X Регион. науч.-практ. конф. Луганск : Изд-во ЛНУ имени Тараса Шевченко 2012. С. 47–52.
14. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.